

УДК 316.774(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.7332022.8>

Прегледни рад

Весна Миленковић*

*Факултет за спорт, Универзитет „УНИОН
– Никола Тесла”, Београд*

РАЗВОЈ ШТАМПЕ И МЕДИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ У ОКВИРУ МЕДИЈСКОГ СИСТЕМА СРБИЈЕ – ИСТОРИЈСКИ ПРЕСЕК

Сажетак

С циљем да се прикаже повезаност штампе и медијске политике са променама у друштву, у раду ће се коришћењем историјске, дескриптивно-експликативне методе и методе теоријске анализе сагледати пут развоја штампе у Србији од периода формирања медијског система Србије до последње деценије XX века са посебним освртом на значај медијске политике у оквиру јавних политика с обзиром на улогу државе, политичку културу и интерес јавности. Анализирају се питања слободе штампе и независног извештавања као саставног дела демократског система, указује се на процес изградње медијског плурализма и развој професионалног новинарства. Закључује се да од настанка медијског система Србије постоји нераскидива веза између друштвених и медијских промена. Историјски и политички контекст сагледаног периода с обзиром на различите приступе регулацији медијског система и начине испољавања моћи, обиловао је сукобима различитих интереса, јавним сучељавањима и гушењима медијских слобода, цензуром, док је новинарство постало пропагандна машинерија, а штампа службено гласило политичких партија. Тако изграђен систем далеко је од данашњих стратегија дерегулације медијске политике и саморегулације као замене државне медијске регулације.

Кључне речи: медијска политика, медијски систем, слобода штампе, плурализам, јавност.

* vesna.milenkovic@fzs.edu.rs

УВОД

Када се појавио први медиј масовне комуникације започео је период у развоју друштвеног комуницирања који је истакао нове начине изражавања, нове могућности дистрибуције и пријема порука, нове захтеве и потребе читалаца што је информацију учинило посебно значајном и омогућило појаву нових друштвених односа (Бјелица и Јевтовић 2006, 113). Овај период развоја модерне штампе у XIX веку означио је прекретницу у развоју капиталистичког друштва. После периода успона информативних и политичких новина и зависности штампаних листова од државе и политике, наступило је време крупног капитала када су се покретали листови искључиво из комерцијалних разлога. У тржишним условима опстајале су само оне новине које су пословале стабилно и економично и којима је главни циљ био да обезбеде профит продајом одређеног тиража и приходавањем од огласа. У том периоду, многи нови издавачи заступали су интересе радника да би показали своје дистанцирање од власти и политичара. У основи свега ипак је био интерес и профитабилно пословање, јер је лист тако обезбеђивао нову бројну публику и привлачио оглашиваче из других области живота који су се одлучивали за рекламирање у новинама са високим тиражима. Таква уређивачка политика захтевала је издавање новина са повећаним бројем страна, удвострученим тиражима, актуелним информацијама, проширеном мрежом дописника, репортера, техничког особља и јефтиним штампаним примерцима.

Масовно комуницирање под којим се подразумевају комуникацијски облици код којих се информације јавно преносе техничким дистрибутивним средствима (медијима) (Malović 2004, 11) почело је да се развија средином XV века захваљујући Гутенберговом проналаску штампарске машине. Међутим, овај облик комуникације у време експанзије новина постао је доминантан у оквиру комуникационе праксе тек у другој половини XIX века (Radojković i Miletić 2008, 83). Са појавом јавног мњења и потребом заступања јавног интереса у грађанском друштву, са демократизацијом јавних установа, напретком у области просвећивања и појавом техничких и комуникационих иновација у време „златног доба штампе” (1870–1914), грађани су читањем новина почели да учествују у заједничком јавном животу осећајући се грађанима државе у којој имају своја права и дужности (Гоцини 2001, 15).

С обзиром на нераскидиву повезаност друштвених и медијских промена које се односе, пре свега, на комуникативност државе и њене политике, јавља се потреба да се анализирају питања независног извештавања као саставног дела демократског система и да се укаже на процес изградње медијског плурализма. За разлику од затворених медијских система који почивају на цензури и отежаном приступу информацијама, отворена друштва као полазну основу за обликовање своје медијске политике истичу демократске темеље засноване на плурализму мишљења и праву човека да слободно говори. У јавној дебати као својеврсној промоцији интереса, своје ставове износе представници власти, грађана, медија, удружења, невладиних организација, националних мањина као и експерти за одређене области.

ТЕОРИЈСКЕ ОДРЕДНИЦЕ

Синтагма истакнута у наслову овог рада, *медијска политика* подразумева континуирано деловање медија на одређеном простору према утврђеним комуниколошким циљевима ради промене понашања и мишљења јавности и представља један од најбитнијих елемената јавне политике, унутрашњих и међународних односа (Freedman, 2008, 13). Медијска политика која се односи на питања интереса јавности, демократске политичке културе и улоге државе која путем медијски посредоване јавне дебате обликује медијску политику, припада делу јавних политика којима се регулишу друштвени процеси, доносе одлуке и спроводи власт у конкретnoj средини (Миленковић 2022, 270). У оквиру геополитичке стратегије, медијска политика заједно са политичко-дипломатским, привредно-финансијским и војним активностима утиче на остваривање геостратешких циљева делујући на медијско-комуникационе елементе (Perić 2008, 170). Колико је ова политика пресудна у управљању медијском сфером пошто се бави очувањем независног медијског извештавања, изградњом плурализма мишљења, критичког промишљања и корективном улогом медија у сфери контроле власти, указује и стратегија Европске уније (ЕУ) која у складу са циљевима европске медијске политике дозвољава земљама чланицама да задрже право на усаглашавање различитих интереса у области креирања и спровођења медијских и културних политика, али захтева да се управљање медијским сектором у земљама ЕУ постепено препусти Савету Европе и ЕУ да би се касније неке од ових активности спустиле на ниво цивилног друштва и локалног

одлучивања (Milutinović 2018, 106). Најважнији циљеви европске медијске политике тичу се успостављања јединственог медијског тржишта, слободе изражавања, слободног протока информација (Мартиноли 2017, 22) и очувања културних и осталих различитости у ЕУ. Разматрања о успешности достизања ових циљева предмет су изношења различитих схватања која се крећу од одобравања до мишљења да њихова реализација има одређене мањкавости и недоследности (Veljanovski 2011). Такође, у последње време овај део јавне политике задужен за обезбеђивање подршке јавности и давање пристанка одређених друштвених група и центара моћи за реализовање планираних стратегија, бави се најчешће успостављањем привредно-финансијских тежњи у оквиру глобалног тржишта, јер овако постављен један од примарних циљева омогућава реализовање геостратегија које мењају токове друштвених кретања. Иако би требало да медијска политика буде „поље отворено за групе са сиромашним ресурсима, са конкурентним гласовима и различитим циљевима”, обично то постаје „процес у коме доминирају они са најобимнијим финансијским, идеолошким и политичким ресурсима који најбоље могу да мобилишу своје интересе против ривала” (Freedman 2008, 22).

Друга истакнута синтагма тиче се дефинисања појма *медијског система*. Широко постављен, овај појам подразумева скуп различитих врста медија, привредних субјеката и организација које представљају техничку подршку промоције медијских садржаја као што су штампарије, дистрибутивни сервиси, радио и ТВ студији, предајници, репетитори, кабловски и сателитски дистрибутивни системи; као саставни елементи медијског система појављују се и државни органи и институције које су надлежне да се баве медијима, затим организације које спроводе медијска истраживања, извори информација, оглашивачи, публика (према Veljanovski 2012, 13–14). Појам медијског система односи се и на медијска правила везана за регулацију (Устав и Закони) и саморегулацију (кодекси новинарских организација и удружења) медија. Медијски систем схваћен као непосредни друштвени контекст у коме функционишу сви масмедији и компјутерска мрежа (Милетић 2014, 9), представља скуп организованих облика масовног комуницирања, институција и делатности којима се обезбеђује слободан проток информација и задовољавају комуникационе потребе грађана (Veljanovski 2012, 13) који се информишу путем традиционалних и друштвених медија. Пошто се друштвене норме, друштвени агенси, медијски комплекс и реципијенти у склопу јавног комуницирања (интеракције

између продукционог и рецепцијског подсистема) појављују као структурални елементи медијског система, не могу бити изоловани од окружења у коме се развијају (Милетић 2014, 10). На њих утиче низ различитих услова социјалног окружења као што су: економски, друштвени, политички, привредни, технолошки фактори.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Почетак развоја медијског система у Србији датира од тренутка када су задовољени сви потребни услови да се у оквиру датог друштвеног система формира особено уже медијско поље које ће функционисати као својеврсни подсистем у оквиру глобалног окружења. Као први медиј масовне комуникације појава штампе била је условљена не само потребом за бољом информисаношћу грађанског друштва, већ је представљала својеврсни феномен који је пратила индустријализација, убранизација, модернизација, развој нових технологија, одређен ниво јавног образовања, настанак медијске културе.

Иако се под збирним називом *штампа* подразумевају штампани медији: књиге, новине, летак, плакат, стрип, у раду се овај израз користи као синоним за новине, листове или часописе. Период који се обрађује обухвата развој штампе од средине XIX века до појаве вишестранајца крајем XX века. Детаљна анализа не обухвата турбулентни период деведесетих година прошлог века у тренуцима распада заједничке државе праћен грађанским ратом и економским и политичким санкцијама међународне заједнице, јер је реч о веома сложеним друштвеним приликама у Србији на прелазу два века који захтевају дубље сагледавање. Урађен је само кратак осврт на политичке прилике и положај новинарства.

С обзиром на утицај који је друштво вршило на штампу и значај који је развој новинарства имао на друштвене промене, сагледавањем њеног историјског развоја, могу се донети одређени закључци о слободи штампе и независном извештавању у оквиру демократског развоја земље. Коришћењем дескриптивно-експликативне методе која описује појаву и указује на узрочне везе, методе теоријске анализе која негује теоријски приступ проблему истраживања и историјске методе која тумачи историјске догађаје, повезивањем теоријских сазнања и емпиријских података добијених посматрањем појаве, у раду је у оквиру предмета истраживања сагледан развој штампе од периода формирања медијског система Србије са посебним освртом на значај медијске политике у оквиру

јавних политика с обзиром на улогу државе, политичку културу и интерес јавности.

Полазећи од периода настанка првог медија масовне комуникације уочава се повезаност друштвеног и медијског развоја. Медијски изглед Србије мењао се са променом друштвених вредности које су креирале амбијент у коме је штампа морала водити рачуна о власти, приватној својини и о јавном интересу. Јер, осим што медијски садржаји обезбеђују власницима профит и имају одговорност према конзументима/публици која купује ову робу, морају испунити и очекивања идеолошке, политичке, друштвене, културолошке природе. Медији који се налазе на националном тржишту одраз су укупне политичке и економске ситуације; „кроз њих се преламају доминантне, пожељне вредности на којима почивају основе целокупног друштва и интереси политичких и економских центара моћи” (Мартиноли 2017, 23).

Сагледавање везе између друштвено-политичких и медијских промена у оквиру историје медија за период од настанка медијског система Србије до последње деценије XX века, најбоље се може пратити кроз анализу питања о слободи изражавања и слободи штампе као грађанског и политичког права сваког човека, као идеала достизања истине и могућности исказивања сопственог мишљења. Насупрот овог концепта коме се тежи, налази се проблем цензуре карактеристичне за све етапе развоја друштва. Сходно томе, посматрани период подељен је на неколико фаза: настанак медијског система Србије (Кнежевина Србија), развој модерне штампе (Краљевина Србија, Краљевина Југославија), штампа у једнопартијској Србији (СФРЈ 1945 – 1990).

РЕЗУЛТАТИ

Прве српске штампане новине

Још од времена владавине Стефана Душана у XIV веку који је донео правни кодекс *Законик* (Беговић, 1981), Србија се сврставала уз земље које су тежиле да правно уреде и развију свој државни систем, да поставе своју политику и економију на здраве основе ради напретка целокупног друштва. Међутим, на том путу Србију је зауставило вишевековно ропство под Османским царством, па је основни задатак био сачувати језик, културно наслеђе, православну веру, национални идентитет. Размена информација вршила се коњском запрегом што је знатно успоравало комуникацију; развој

писмености везује се за цркве и манастире; књиге и друга документа преписиване су на пергаменту до средине XIV века; каснио је развој занатства, трговине, индустрије у овом делу Балкана у односу на развијене земље Европе (Veljanovski 2012).

Појава штампарије на овим просторима у средњовековној Црној Гори 1494. године, само пола века од Гутенберговог изума штампарске пресе означила је прекретницу у културном развоју дајући допринос ширењу штампарства у Европи. Кнез Ђурађ Црнојевић, последњи владар Зете која је у то време била једина слободна српска држава, основао је на Цетињу прву ћириличну штампарију на словенском југу која је била и прва државна штампарија у свету. Сматра се да је у Црнојевића штампарији која је радила до 1496. године када су Зету освојили Турци, издато пет црквених књига на старословенском језику (према Анђелковић 2019, 20–21).

У XVI веку на територији која је била под турском управом радило је у тајности осам штампарија (у Горажду, Рујну, Грачаници, Милешеви, Београду, Скадру) (Анђелковић 2019, 25) у којима је одштампано само 11 књига. Прва од њих била је *Рујанско четворојеванђеље* издата 1536. године (Бјелица и Јевтовић 2006, 215). У сиромашној, окупираној Србији није било услова за развој штампе и новинарства, па је тај процес започет издавањем српских новина ван земље; књиге и новине штампане су у Румунији, Русији, Аустрији, Млетачкој републици. Први српски часопис *Славено-сербски магазин* који је Захарије Стефановић Орфелин основао и уређивао у Венецији 1768. године (Анђелковић 2019, 119), веома је значајан за историју штампе иако је изашао само један број, јер је осим тога што је то био сам почетак развоја новинарства, у свом предговору Орфелин писао о стању српске културе у XVIII веку (Миленковић 2022, 71). Двадесетак година касније у Бечу грчки штампари, Маркидес и Пуљо годину дана издавали су *Сербске новине* (1791) које су користиле црквену азбуку и у којима су најважније вести биле преузете из бечких листова. Нешто садржајније, али и даље са преузетим вестима из страних новина биле су *Славено-сербскија вједомости* које је у то време (1794) у Бечу на српском језику покренуо Стефан Новаковић. *Новине сербске* из 1813. године које су у Бечу основали и уређивали новинар Димитрије Давидовић и студент медицине Димитрије Фрушић биле су први дневни лист на српском језику који се појавио ван граница Србије; најчешће се бавио вестима о ратовима између земаља европског савеза и Наполеона Бонапарте.

Књижевни часопис *Сербска летопис* касније познат под називом *Летопис Матице српске* један од првих листова у Европи који је објављивао текстове српског књижевног и научног стваралаштва, основао је Георгије Магарашевић 1824. године у Новом Саду (штампан је у Пешти). Књижевни и научни кругови у Пешти почетком XIX века формирали су се под утицајем просветитеља Доситеја Обрадовића и српског књижевника Теодора Павловића који је 1835. покренуо књижевни часопис *Сербскиј народни лист* у коме су се по први пут штампале илустрације, а три године касније и политички лист *Сербске народне новине* које су 1848. промениле назив у *Свеобшче југословенске и сербске народне новине*. Павловић је једно време преузео и уредништво *Летописа Матице српске* (Бјелица и Јевтовић 2006, 227).

Настанак медијског система Србије

Иако је постојала тежња да се информисање одвија на српском језику, да се новине и књиге штампају у штампарији на територији Кнежевине Србије, тек после Другог српског устанка, у време јачања српске привреде, слабљења турске моћи и доношења Хатишерифа 1830. године који дозвољава оснивање школа и штампарија на српском језику, стекли су се потребни услови (Миленковић 2022, 71). Прва штампарија у Србији за коју су машине набављене из Русије, почела је са радом у Београду 1831. године да би као државна штампарија била пребачена у Крагујевац три године касније. „По високом налогу Књаза” секретар иностраних дела, новинар Димитрије Давидовић (Аврамовић и Бјелица, 1992) покренуо је и уређивао први лист на српском језику штампан у кнежевини под називом *Новине србске* које су излазиле једном недељно. Њихова уређивачка политика заснивала се на изношењу различитих мишљења и ставова због чега су често биле подвргнуте цензури Милоша Обреновића који је годину дана пре покретања листа донео Уредбу о цензури (Јевтовић, 2003, 72). Тако је започео период настанка медијског система у Србији који захтева постојање аутентичне културе и писаних дела, покретање гласила на сопственом језику и сопственом тлу и стварање техничке инфраструктуре да би се омогућило редовно излажење новина (Veljanovski 2012, 19). *Новине србске* почеле су да излазе у време тешке политичке ситуације када се повећавао притисак на кнеза Милоша и споља и изнутра. Док су се Русија и Турска директно мешале у важна унутрашња питања Србије, опозиција

је тежила да примора кнеза на уставно и законодавно регулисање политичке и економске власти. Тако је Велика народна скупштина 1835. прогласила најлибералнији устав у Европи *Сретењски устав* (Radojević 2010, 50) о коме су писале све европске новине, а *Новине србске* величале реорганизацију државне управе.

Након суспензије Сретењског устава (Љушић 2004, 207) дошло је до новог сукоба између кнеза Милоша и Давидовића као творца устава, после чега му је трајно забрањено да се бави новинарством. Урушавање квалитета овог листа, незадовољство читалаца, изостанак годишњих претплата иницирало је питање његовог опстанка и потребе даљег излагања. Кнез је постављао и смењивао уреднике, цензурисао медијске извештаје, доносио нове законе, указе, прокламације (Недељковић, 2002). Све промене које су уследиле могу се пратити на примеру *Новина србских*, јер су се и оне стално мењале – од службеног гласила до режимског политичког листа који је био задужен да намеће читаоцима теме јавне агенде, да заговара интересе режима, популарише владајуће политике и тако креира ставове јавног мњења.

Десет година од оснивања, ове новине биле су једини лист који је излазио у Србији. Од 1843. године појавиле су се: књижевне новине *Подунавка* и двојезични политички лист *Србски улак*; *Новине читалишта београдског* (1847) лист изразито национално-политички оријентисан; *Шумадинка* Љубе Ненадовића (1848) гласило либералних идеја; *Напредак* (1849); *Србске државне новине* (1849) и *Видовдан* (1861) оснивача новинара Милоша Поповића; *Србски дневник*, *Србски гласник*; политички лист *Застава* (1864) уредника Светозара Милетића, *Србија* (1867) гласило уједињене омладине; *Србска слобода* (1865); *Раденик* (1871) Светозара Марковића, политички лист који је пропагирао социјалистичке идеје у Србији критикујући режим и хвалећи Париску комуну (Бјелица и Јевтовић, 2015, 286).

Још 1830. године у Крагујевцу донет је први цензорски спис у историји Србије који је важио све до седамдесетих година XIX века (Недељковић 2002, 106), да би 1870. био донет први Закон о слободи штампе којим је цензура формално укинута. Међутим министар унутрашњих дела могао је донети одлуку о забрани излагања листа кад процени да његов садржај није у складу са интересима званичне политике. Од тада до 1904. године када је донет нови Закон о штампи, било је сталних превирањима и многобројних измена закона у медијској сфери као што су, на пример, закони из 1881. и 1891. године (Јевтовић 2003, 74–75). Иако је у том периоду држава

услед честих промена династија на власти, донела девет закона о штампи, укидала и поново враћала цензуру, притисак режима био је све јачи, а политичке борбе нису јењавале. Колико је власт желела да новине држи под контролом и да их користи у складу са својим интересима говори и податак да је 1862. године при Министарству иностраних дела основала уред за штампу, Прес-биро који је био задужен за праћење извештавања домаће и иностране штампе (Бјелица и Јевтовић 2006, 278). Да би се заштитили интереси професионалних новинара и подигао кредибилитет професије, 1881. године када је у Београду било само неколико људи који су живели од извештавања, основано је *Српско новинарско друштво* коме је председавао песник Лаза Костић, уредник листа *Српска независност*.

Развој модерне штампе у Србији

У време када је Србија постала краљевина са Миланом Обреновићем на престолу, дошло је до кратког периода успона штампе нарочито политичке чему је допринела одлука власти да основно образовање постане обавезно. Међутим, популаризација новина и државна подршка на путу демократизације штампе трајала је до измене Закона о штампи, па је уследило отежано издавање опозиционих листова и додатни притисци на новинаре који су неретко и хапшени. После абдикације краља Милана и доношења новог Устава из 1888. године, па затим Устава и новог Закона о штампи 1891. појавиле су се *Мале новине* новинара Пере Тодоровића које су оријентисане ка информативним и забавним садржајима (Перовић, 1983). По угледу на листове који су излазили у Београду почело је територијално ширење штампе по градовима у Србији, па су се тако од 1886. до 1893. године прве новине појавиле у Ужицу, Зајечару, Крушевцу, Неготину, Чачку (Бјелица и Јевтовић 2006, 299).

Када су се почетком XX века са доласком Краља Петра Карађорђевића на престо, захваљујући изузетно либералном закону стекли услови за покретање нових листова, у Србији започиње убрзани развој политичке штампе. Те 1904. године када је у Београду било 13 српских листова, појавила се *Политика*, дневни лист који је означио прекретницу у развоју новинарства и медијског система намењен интелектуалној читалачкој публици. Оснивач и уредник Владислав Рибникар гајећи модеран начин извештавања конципирао је овај дневник као умерен, независан информативан лист, политички и економски неутралан који се својим одмереним

извештавањем и специфичним изгледом разликовао од остале политичке штампе тога доба (Бјелица и Јевтовић 2006, 217).

У првој деценији XX века од 253 листа која су регистрована на територији Србије, највећи број је излазио у Београду. Пре почетка Првог светског рата у престоници је било 15 дневних листова, да би на почетку рата у граду остали дневни листови *Правда*, *Политика*, *Балкан*, *Пијемонт* и *Депеша*, а *Српске новине*, *Трибун*, *Самоуправа*, *Српска застава*, *Радничке новине*, били пресељени су у Ниш. Међутим, окупација је означила престанак штампања свих домаћих листова. Последње две ратне године у Солуну најзначајнија српска новина био је дневник *Правда*, а на Крфу *Србске новине* као службени лист Краљевине Србије (Бјелица и Јевтовић 2006, 300).

Србија се после Великог рата нашла у Краљевини Југославији у којој нису била решена национална и социјална питања, у којој су се оснивале нове политичке партије што је условило прегруписавање на политичкој сцени. У таквом окружењу штампа је имала пропагандну улогу, а неретко се пред изборе нагло повећавао број нових листова који су активно учествовали у предизборној кампањи. Док је грађанска штампа преносила читаоцима информације о полемикама у скупштини, страначким неслагањима и тако повећавала тираж и профит, радничка штампа је трпела различите притиске власти нарочито у периодима када је на снази био рестриктиван Закон о штампи који није пропагирао право новинара да слободно и критички извештава. Тако је 1925. усвојен нови Закон који није формално предвиђао цензуру, али је одобрио ситуације које би могле довести до забране штампања новина: увреда владара, чланова краљевског дома, увреде страних владара и Народне скупштине, залагање за промене устава и закона, повреда јавног морала (Бјелица и Јевтовић 2006, 330). Новинске текстове пре штампања морали су да прочитају полицијски службеници, па је тако полиција директно имала могућност цензурисања штампе. Ни нова влада кнеза Павла Карађорђевића није остварила обећања о доношењу демократски оријентисаног Закона о слободи штампе, већ је наставила са полицијским терором, са прогањањем представника радничког покрета и свих оних који су другачије мислили. У тако сложеним политичким приликама у Краљевини, најтиражније дневне новине биле су *Време*, *Политика* и *Правда*, главни органи грађанских партија *Самоуправа*, *Демократија* и *Република* и главни органи радничког покрета: *Радничке новине*, *Раднички синдикати*, *Комунист*, *Раденик* Светозара Марковића (Раденић 1977, 16); године 1921. основане су *Новости* као орган Земљорадничке

странке; забележена је и појава првих илустрованих недељника и полумесечника као што је НИН – *Недељне информативне новине* из 1935. године.

У периоду формирања југословенског информативног система који је наилазио на потешкоће пре свега политичке природе (нарочито због непостојања слободе штампе), 1919. године основана је новинска агенција *Авала* која је према називу била српска, по територији коју је обухватала југословенска, по оснивачу Алберу Мусеу француска. Примала је вести из генералних сервиса агенција *Авас* и *Ројтерс* и имала ексклузивно право да их доставља корисницима на српском и словеначком језику (Лазаревић и Јовановић 2008, 24). Да би се обезбедила средства за модернизацију штампаних медија, дошло је до честих удруживања власника новина што је означило почетак процеса концентрације капитала у медијској сфери.

Окупирани Београд у Другом светском рату информисао се из дневника *Ново време* и *Обнова*, из два политичка листа *Наша борба* и *Српски народ* и недељника *Дом и свет*, *Коло* и *Српско село*. Уместо угашених листова *Политика* и *Правда*, *Ново време* и *Обнова* постале су главни информатори у земљи који извештавају о „идиличном” животу у окупираној Србији (Stojanović 2017). Убрзо је на ослобођеној територији Ужица 1941. почела да излази обновљена *Борба* (основана 1922. године) као орган Централног комитета комунистичке партије. Тада се оформљују и листови *Омладина*, *Народна армија*, *Фронт* који извештавају у складу са интересима новог поретка. Новинска агенција *Танјуг* основана у Јајцу 1943. године (Лазаревић и Јовановић 2008, 25), по ослобођењу Београда доноси вести о завршним операцијама; као ратни извештачи њени дописници преносе информације о уласку партизанских јединица у Београд.

Штампа у СФРЈ

За време Резолуције Информбироа из 1948. године, *Политика* и *Борба* са тиражом од 600 хиљада примерака, путем политичког чланка деловале су пропагандно одбијајући нападе земаља које су биле на страни Совјетског Савеза. Међутим, окретање земље према западу омогућило је штампи да читаоцима пренесе репортаже дописника који су слали извештаје из западноевропских престоница (Бјелица и Јевтовић 2006, 368). Народна скупштина 1945. донела је Закон о штампи у складу са новим друштвено-политичким уређењем,

а спорно питање у скупштинској дебати односило се на регулисање слободе штампе. Већина је сматрала да би слобода опозиционе штампе значила рушење тековина народно-ослободилачке борбе. Иако у закону није било речи о цензури, помињале су се забране, ограничења и казне, па се лако могло уочити да је штампа под контролом државе. Цензуру у таквим приликама прати аутоцензура која новинаре ставља пред преиспитивање сопствених ставова код доношења одлука да ли вест треба објавити или прећутати, да ли критички промишљати или објавити блажу верзију догађаја (према Миленковић 2019, 32).

Године 1953. редакција *Борбе* основала је дневник *Вечерње новости* са брзим и кратким вестима; овај дневник постао је најтиражнији дневни лист у земљи. С друге стране, многе информације из локалне средине које су сведочиле о озбиљним пропустима руководеће структуре, скриване су од грађана иако се инсистирало на праву радника да буду обавештени да би могли на прави начин да учествују у одлучивању. У периоду од 1950. до 1977. године било је 140 локалних новина, а покренуто је и око 1500 фабричких листова и билтена (Бјелица и Јевтовић 2006, 369).

После ослобођења 1945. године, новинари су се први пут састали на оснивачкој скупштини Удружења новинара Србије, да би исте године у Београду одржали и оснивачку скупштину Савеза новинара Југославије на којој су изабрали Председништво, Управни и Надзорни одбор и председника Пјера Крижанића, сарадника *Политике*. Закључак Резолуције оснивачке скупштине био је јасан: „...наша штампа мора свим снагама и средствима ширити, учвршћивати и продубљивати дух братства и јединства наших равноправних народа...” (Бјелица и Јевтовић 2006, 373).

Друга етапа развоја земље карактеристична је по увођењу самоуправљања у делатности јавног информисања што је подразумевало друштвену контролу издавачких и програмских савета уместо раније државно-партијске контроле и прелазак оснивачких права над средствима јавног информисања на Социјалистички савез радног народа. За медије, ове промене значиле су могућност демократизације система јавног информисања, поштовање начела јавности у раду и права грађана „да информишу и буду информисани” прокламована Уставом из 1963. године. У годинама које су уследиле, све до 1987. у Србији је забрањено 65 листова и часописа, а после обрачуна са српским либералима смењени су главни и одговорни уредници *Политике*, *Вечерњих новости*, *НИН-а* (Бјелица и Јевтовић 2006, 393). Помак

у демократизацији и децентрализацији медија означио је Устав из 1974. који је информативну активност по угледу на политичку моћ поделио на низ подсистема да би загарантовао право грађана на обавештеност. Ипак, две године касније донет је савезни Закон о злоупотреби слободе штампе по коме је могао бити кажњен новинар који је критиковао власт и тако узнемиравао јавност. Од штампе се тражило да обавештавала брзо, кратко и јасно не упуштајући се у анализу и критику, пишући о лаким и забавним темама које не замарају радног човека и не траже од њега промишљање (Сергије Лукач).

Осамдесете године XX века карактерисала је појава преиспитивања улоге новинарства у друштвено-политичком систему – о даљем развоју јавног информисања, о односу према Савезу комуниста и професионализацији новинарства. Редакција листа *Наша штампа* истакла је две могућности развоја – новинар професионалац и новинар самоуправљач и друштвено-политички радник. Истицана је потреба за преиспитивањем политике Савеза комуниста, изношено је неслагање са партијском контролом у редакцијама листова и потреба за плурализмом мишљења иако је чињеница да је новинарство у тадашњој Југославији било много слободније него у осталим социјалистичким државама. Захтеве за демократизацијом политичког система јавног информисања који подразумева слободу, право на критику и независност новинарства од власти и политике, слале су редакције: *Књижевна реч, Књижевне новине, Омладинске новине, Студент, Политика, Борба, Радио и ТВ ревија, Рад, Ауто-свет, Вечерње новости, НИН, Политика експрес, ТВ ревија, Интервју, Илустрована политика, Дуга, Новости 8* (Бјелица и Јевтовић 2006, 402). Ипак, у Србији је уместо либералне опозиције победила чврста комунистичка струја на челу са Слободаном Милошевићем који је сматрао да партија треба да контролише све сегменте друштва, а нарочито медијску сферу у оквиру које је на прво место поставио *Политику* као утицајну новину коју ће следити и остала штампа. Припремајући терен за освајање власти и медија, на седници Градског комитета Савеза комуниста Југославије (СКЈ) 1987. године најавио је дисциплиновање медија, односно „неизбежне кадровске промене и темељне реконструкције у непослушним редакцијама које у раду не поштују партијску политику” (Бјелица и Јевтовић 2006, 408).

Медији у Србији последње деценије прошлог века били су подељени на државне, изложене контроли милошевићевске власти и такозване независне медије који су извештавали јавност опирајући се

том притиску. Пред изборе све медијске активности државне штампе биле су ангажоване против опозиције и независних медија. За рачун владајућег режима рађени су такозвани аналитички текстови и вођена оркестрирана кампања у коју се у време пред изборе укључивала и „тешка артиљерија” (Тодоровић и Гредел 2001, 6). То су биле тешке и опасне године за новинаре, јер се од 1991. године живот губио што због истраживања о спрези криминала и власти или политичких уверења, или због новинарског рада на задатку ратних извештача у БиХ и Хрватској. У тешкој финансијској ситуацији, уз фискална оптерећења, порез на ремитенду, уцене везане за доделу фреквенција и репресије посредством Закона о јавном информисању, независни медији тих година били су под свакодневним притисцима док су привилеговани режимски медији креирали истину о „добром животу свих грађана” (према Миленковић 2014).

ДИСКУСИЈА

Да бечке *Новине српске* с почетка XIX века нису биле само прости гласоноша и преписивач вести већ прави српски народни орган, глас и одзив народног мишљења, весник који износи проблеме, недостатке, потребе и захтеве, сведочи у свом чланку Теодор Павловић после престанка рада овог листа (Бјелица и Јевтовић 2006, 229). Колико је било важно развити медијски систем и штампати у првој штампарији у Србији политички лист *Новине српске*, говори податак да су до тада штампу у држави читали само чиновници Кнежеве канцеларије. Иако су касиле у развоју за листовима развијених земљама, појава тих новина била је изузетно значајна као једини извор информација о политичким збивањима у свету тога доба. Значај штампе за политички, економски и културни развој у западноевропским земљама утицао је на промену мишљења српске власти о потреби развоја јавног информисања у Кнежевини Србији. Државна политика била је усмерена ка пропагандним активностима ради побољшања слике Кнежевине у европској јавности, па су тако страним новинама често прослеђиване информације ради придобијања јавног мњења. Године 1830. када се на међународном плану одређивала судбина Србије, кнез Милош је ради лобирања дао сто златника новинарима немачког Алгемајне цајтунга (*Allgemeine Zeitung*) (Јевтовић 2003, 72). Формирање плуралистичке политичке сцене, развој либералне штампе и доношење либералног Закона о штампи 1881. омогућио је нагли узлет штампе и условио потребу за професионализацијом и саморегулацијом новинарства. Правила

новооснованог новинарског друштва указала су на потребу унапређења публицистике, заштите интереса новинара и њихове међусобне помоћи. Информативни систем у Краљевини Југославији развијао се убрзано покретањем низа независних, комерцијалних новина које се најчешће нису бавиле политичком пропагандом. Међутим, није било лако остварити потребе за модернизацијом, па су многи листови пропали, а новинари остали без посла или су радили за веома ниска примања што их је довело у лош социјални положај. У таквим друштвеним условима било је тешко борити се за слободу и независност у извештавању.

Развој новинарства после Другог светског рата у новој Југославији и Србији кретао се од „мобилизаторске журналистике” која је служила за мотивисање грађана за изградњу и обнову земље, до рада новинара као политичких пропагандиста који нису могли да објаве ништа што није било у складу са државном политиком. Увођењем самоуправљања, штампа је добила задатак „критике” и „самокритике” (Јевтовић 2003, 77), а партија могућност да по хијерархијском систему контролише рад медија (од мешања у програмски садржај до утицаја на кадровску политику).

Ниједна област у српском законодавству није била толико често регулисана као доношење прописа у области штампе што говори о њеној улози у политичком животу Србије (Јовичић 1999, 269). Само у време Кнежевине донето је много правних прописа од којих је Уредба о цензури 1841. након добијања самоуправе Хатишерифом из 1830. године (Љушић 2004, 120) прецизирала дужности цензора и забрањивала новинарима да пишу против власти; затим први Закон о штампи 1870. по коме је новинар могао бити само онај који је завршио универзитет, односно богословију; следе измене и допуне 1875. године, 1879. и 1880; потом нов Закон о штампи 1881. по коме новине добијају нешто боље услове за рад; измене овог закона донете су 1882. и 1884. године; Закон о штампи из 1891. односи се на обавезу о постављењу одговорног уредника новина под условом да је српски држављанин са свим грађанским и политичким правима (Тодоровић 2012, 441). У међувремену, слобода штампе постала је уставна категорија и појавила се у Намесничком уставу из 1869. као и у Уставу из 1888. године.

Док се штампа у различитим покретима за освајање независности појављивала као инструмент народа, у борби за власт држава се увек начелно залагала за слободу изражавања и проглашавала слободу штампе. Међутим, увек је постојала жеља за контролом. О томе сведочи и чињеница да је институција

цензуре старија од штампе. Од прве цензуре књижевних дела папе Иноћентија који је издао повељу и увео превентивну цензуру 1487. године и *Звездане собе* у Енглеској која је контролисала и цензурисала сва штампана издања (Јевтовић 2003, 64), па све до модерног доба, слобода штампе као тековина идеолога буржоазије недостижни је идеал који подразумева слободу оснивања и штампања листова без ограничења цензуре, право слободног изражавања мишљења и право критике. И у Србији се цензура појавила пре штампаних новина. Први цензорски спис који је примењен на књизи Вука Стефановића Карацића *Нови завет* на српском језику настао је још 1830. године (Јевтовић 2003, 73).

Борба за достизање идеала слободе извештавања стална је и дуготрајна, још не извојевана (Gocini 2001, 103). Период после Другог светског рата у Југославији сведочи чињеници да је и идеологија радничког покрета имала различит став према слободи штампе пре и после освајања власти. Први закон који је донет у ослобођеној земљи био је управо везан за штампу. Као органи партијских организација што је директно у супротности са принципима слободе штампе, листови се тешко могу борити за интересе грађана.

ЗАКЉУЧАК

Сиромашна, културно и економски заостала Србија под турском влашћу тешко се укључивала у процесе модернизације и успостављања комуникације са европским земљама које су већ превазилазиле патријархални начин живота и развијале модерну грађанску државу. Иако су прве новине штампане на тлу Србије – *Новине србске* биле службено гласило државне власти, па тако биле политички опредељене, у време неразвијености медијског простора биле су веома значајне за младу српску државу, јер се Димитрије Давидовић са места уредника трудио да извештава ширећи просвету и културу, ни мало не заостајући за модерном европском штампом. Такво извештавање које је истицало слободу и критиковало страховладу није одговарало Кнезу који се директно мешао у садржај извештавања и који је после Сретењског устава сменио Давидовића са места уредника и донео одлуку да се сва издања државне штампарије ставе под управу Министарства просвете.

Колико је значајно људско право на слободу изражавања и слободу штампе указује податак да је то питање било уставно

нормирано од доношења првих уставних текстова иако су закони касније често изостављали или ограничавали ову слободу (Тодоровић 2012, 441). Од настанка медијског система у Србији, од појаве првих новина и формирања прве штампарије на тлу Србије могуће је пратити активности власти – од првобитног ограничавања до потребе за остваривањем пуне слободе изражавања као предуслова за развој демократије. Карактеристика прве фазе развоја медијског система у оквиру друштвено-политичке сфере тадашње државе јесте споро достизање идеала слободе штампе и јавног изражавања чему сведочи девет закона о штампи којима је држава наизменично уводила цензуру, а затим гарантовала слободу штампе. Парадоксално звучи, али управо су ова политичка превирања и развој плуралистичке политичке сцене погодовали наглом напретку штампе у Србији с краја XIX века.

Друга фаза узрочно-последичног процеса развоја друштва и медија представља период који обухвата време криза и ратова, од 1882. до 1945. године. Почетак владавине краља Милана Обреновића означио је успон политичке штампе и њено територијално ширење по градовима у унутрашњости земље. Почетком XX века захваљујући либералном закону о слободи штампе, појава политички и економски неутралне *Политике* означила је ново раздобље у развоју медијског система Србије. Међутим одмах након тог периода у време династије Карађорђевић уследили су притисци и отежано издавање опозиционих листова, па је тако због непостојања медијских слобода формирање југословенског медијског система било веома отежано. Читав овај период карактеристичан је по партијским полемикама и политичким захтевима опозиције да се у Србији прогласи слобода штампе која утиче на све области друштвеног и политичког живота. Велики рат означио је престанак рада свих новина осим *Правде* и *Новина србских* на Крфу које су, с обзиром на ситуацију биле пропагандно оријентисане. Притисак државе на радничку штампу наставио се и после рата у Краљевини Југославији. Рестриктиван Закон о штампи који није предвиђао критичко извештавање замењен је 1925. законом који није отворено говорио о цензури, већ је предвиђао ситуације које би могле да доведу до затварања новина. Таква законска регулатива није била у складу са обећањима власти о доношењу демократског Закона о слободи штампе без прогањања и полицијског терора.

За време Другог светског рата партизанска власт пропагирала је гарантовање слободе изражавања, слободе штампе, слободе изношења другачијег мишљења. Међутим, социјалистичко-

самоуправно друштво Србије у новој Југославији било је карактеристично по изградњи централистичког једнопартијског система у коме је партија на власти контролисала средства јавног информисања која су у прво време извештавала позивајући грађане да учествују у обнови и изградњи земље. Закон о штампи из 1945. није на прави начин регулисао питање слободе штампе, већ је износио забране, ограничења и казне за непослушне и неистомишљенике. Аутоцензура новинара често је пратила њихов рад у медијима. Овај период карактеристичан је по увођењу самоуправљања што је за медије значило друштвену контролу уместо државно-партијске. Иако је децентрализацију и демократизацију донео Устав из 1974. године, у периоду до средине осамдесетих година прошлог века у обрачуна са либералима, затворено је више десетина листова по Закону о злоупотреби слободе штампе. С обзиром на то да земље државног социјализма имају сужен простор за јавне дебате, ова фаза остаће упамћена по борби за слободу информисања у оквиру дискусија које су се организовале на политичким форумима.

Историјски и политички контекст сагледаног периода с обзиром на различите приступе регулацији медијског система и начине испољавања моћи, обиловао је сукобима интереса, јавним сучељавањима и гушењима медијских слобода, док је новинарство постало пропагандна машинерија, а штампа генерални орган политичких партија. Претње, притисци, предрасуде, ограничења, слепо поштовања ауторитета, мешање у уређивачку политику, механизми контроле информисања путем кадровске политике, сузбијање медијске критике упућене државним, политичким центрима моћи, од настанка медијског система Србије биле су пут који се пролазио ради остваривања слободе штампе. Служење јавном интересу (Министарство културе и информисања 2020), независност у извештавању обавеза је медија који свој простор морају понудити као платформу за јавну дебату путем које се долази до избалансираног решења друштвених проблема.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Анђелковић, Владимир. 2019. *Венецијански издавачи српских књига 1519–1824*. Београд: Istituto Italiano di Cultura: Центар за истраживање дигиталне културе: Art Press.
- Беговић, Мехмед. 1981. *Законик цара Стефана Душана*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Бјелица, Михаило, и Зоран Јевтовић. 2006. *Историја новинарства*. Београд: Мегатренд универзитет примењених наука.
- Јевтовић, Зоран. 2003. *Јавно мњење и политика*. Београд: Академија лепих уметности. Центар за савремену журналистику.
- Јовичић, Миодраг. 1999. *Лексикон српске уставности 1804–1918*. Београд: Филип Вишњић.
- Љушић, Радош. 2004. *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Недељковић, Миле. 2002. „Прописи о штампи – од кнеза Милоша до данас.” У *Новинарство*. Београд: Центар за савремену журналистику.
- Министарство културе и информисања. 2020. *Стратегија развоја система јавног информисања у Републици Србији за период 2020–2025*. Београд: Министарство културе и информисања.
- Миленковић, Весна. 2014. „Између независности и контроле – новинари као заступници јавности.” *Медијски дијалози, часопис за истраживање медија и друштва* 7 (19): 117–132.
- Миленковић, Весна. 2019. *Медији, култура, политика – у епохи глобализације*. Београд: Висока школа за комуникације.
- Миленковић, Весна. 2022. *Увод у новинарство*. Београд: Факултет за спорт, Универзитет Унион – Никола Тесла.
- Милетић, Мирко. 2014. *Структура и динамика медијског система Србије*. Београд: Јасен.
- Перовић, Латинка. 1983. *Пера Тодоровић*. Београд: Рад.
- Раденић, Андрија. 1977. *Социјалистички часописи у Србији (1871–1918)*. Београд: Издавачко предузеће „Рад“.
- Радојевић, Мијодраг. 2010. “Сретењски устав и развој политичких идеја и институција.” *Политичка ревија* 3 (25): 47–66. doi: <https://doi.org/10.22182/pr.2532010.3>.
- Тодоровић, Миљана. 2012. „Слобода штампе у Србији у XIX веку.” *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 61: 439–455.
- Тодоровић, Мирјана и Стјепан Гредел. 2001. *Медији у Србији: слободни и ослобођени*. Београд: Центар за слободне изборе и демократију.

- Avramović, Miodrag, i Mihailo Bjelica. 1992. *Dva veka srpskog novinarstva*. Beograd: Institut za novinarstvo.
- Freedman, Des. 2008. *The Politics of Media Policy*. Cambridge: Polity Press.
- Gocini, Đovani. 2001. *Istorija novinarstva*. Beograd: Clio.
- Lazarević, Dragovan, i Nebojša Jovanović. 2008. *Agencijsko novinarstvo*. Beograd: Čigoja.
- Malović, Stjepan. 2004. *Osnovi novinarstva*. Zagreb: Golden marketing.
- Martinoli, Ana. 2017. „Strategija razvoja medija u Srbiji – između interesa politike, vlasnika i publike.” *Medijski dijalozi* 29 (10): 19–35.
- Milutinović, Irina. 2018. “Protivrečnosti evropske medijske politike.” *CM: Communication and Media* 13 (42): 105–132. doi: 10.5937/comman13-17107.
- Perić, Nenad. 2008. „Medijska politika, informisanje javnosti, masovno komuniciranje i propaganda kao sredstva međunarodne politike i ideologije.” *Nacionalni interes* 4 (1–3): 169–182. doi: 10.22182/ni.412008.8.
- Radojković, Miroljub, i Mirko Miletić. 2008. *Komuniciranje, mediji i društvo*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Stojanović, Aleksandar. 2017. *Kolaboracionistička štampa u Srbiji 1941–1944* (knjiga 2). Beograd: Filip Višnjić.
- Veljanovski, Rade. 2012. *Medijski sistem Srbije*. Beograd: Čigoja.
- Veljanovski, Rade. 2011. *Kuda stremlje Evropska medijska politika*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka.

Vesna Milenković*

Faculty of Sport, UNION - Nikola Tesla University, Belgrade

DEVELOPMENT OF THE PRESS AND MEDIA POLICY WITHIN THE MEDIA SYSTEM OF SERBIA– A HISTORICAL OVERVIEW

Resume

When the first media of mass communication appeared, a period began in the development of social communication that emphasized new ways of phrasing, new possibilities of distribution and reception of messages, new demands and needs of readers, which made information particularly important and enabled the emergence of new social relations (Bjelica and Jevtović 2006, 113). This period of development of the modern press in the 19th century marked a turning point in the development of the capitalist society. After the period of the rise of informative and political newspapers and the dependence of printed newspapers on the state and politics, the time of large capital came when newspapers were started up exclusively for commercial reasons. In the market conditions, only those newspapers that operated stably and economically and whose main goal was to ensure profit by selling a certain circulation and generating income from advertisements, survived. During that period, many new publishers represented the interests of workers to show that they distanced themselves from the authorities and politicians. Basically, however, was their interest and profitable business, because the newspaper secured a new large audience and attracted advertisers from other areas of life who decided to advertise in the newspapers having high circulations. Such an editorial policy required the publication of newspapers with increased number of pages, doubled circulations, current information, an expanded network of correspondents, reporters, technical staff, and inexpensive printed newspaper copies. With the emergence of public opinion and the need to represent the public interest in civil society, with the democratization of public institutions, progress in the field of education and the emergence of technical and communication innovations during the “golden age of the press“ (from 1870 to 1914), citizens, by reading

* vesna.milenkovic@fzs.edu.rs.

newspapers, began to participate in common public life, feeling like citizens of a state in which they had their rights and duties (Gocini 2001, 15). Mass communication, which means forms of communication in which information is publicly transmitted by means of technical means of distribution (media) (Malović 2004, 11), began to develop in the middle of the 18th century thanks to Gutenberg's invention of the printing press. However, this form of communication at the time of the expansion of newspapers became dominant within communication practice only in the second half of the 19th century (Radojković and Miletić 2008, 83). The paper, having the aim of showing the connection of the press and media policy with the changes in a society, by using the historical, descriptive-explanatory method and the method of theoretical analysis, the path of the development of the press in Serbia will be followed from the time of the formation of the media system of Serbia to the last decade of the 20th century with a special reference to the importance of media policy within public policies considering the role of the state, political culture and public interest. The issues of freedom of the press and independent reporting as an integral part of the democratic system are analyzed, the process of building media pluralism and the development of professional journalism are pointed out. That the Viennese *Novine serbske* at the beginning of the 18th century was not just a simple spokesman and a copyist of the news, but a real Serbian national organ, a voice and response of popular opinion, a herald that introduces problems, shortcomings, needs and demands, testifies in his article Teodor Pavlović after the cessation of this newspaper publishing (Bjelica and Jevtović 2006, 229). How important it was to develop a media system and to do the printing in the first printing house in Serbia the political newspaper *Novine serbske* is shown by the fact that until then the newspapers were read only by the officials of the Duke's office in the country. Although they were behind in the development of newspapers in developed countries, the appearance of printed newspapers in Serbia was extremely important as a source of information about political events in the world of that time. The importance of the press for political, economic and cultural development in the Western European countries influenced the change of the Serbian authorities opinion on the need to develop public informing in the Principality of Serbia. State policy was directed towards propaganda activities in order to improve the

image of the Principality in the European public, so information was often forwarded to foreign newspapers in order to gain upon the public opinion. In 1830, when the great powers were about to decide on the status of Serbia, Prince Miloš gave 100 gold coins to the journalists of the German Allgemeine Zeitung (Jevtović 2003, 72) for the purpose of lobbying. The formation of a pluralistic political scene, the development of a liberal press and the passing of the liberal Press Law in 1881 enabled the sudden rise of the press and conditioned the need for professionalization and self-regulation of journalism. The rules of the newly established journalistic association indicated the need to improve journalism, protect the interests of journalists and their mutual assistance. This entire period is characterized by party controversies and political demands of the opposition for the freedom of the press to be declared in Serbia. The information system in the Kingdom of Yugoslavia developed rapidly with the launch of a series of independent, commercial newspapers that mostly did not deal with political propaganda. However, it was not easy to realize the needs for modernization, so many newspapers failed, and journalists were left without a job or worked for very low wages, which led them to a poor social position. It was difficult in such social circumstances to fight for freedom and independence in reporting. The development of journalism after the Second World War in the new Yugoslavia and Serbia ranged from “mobilization journalism” that served to motivate the citizens for the construction and reconstruction of the country, to their working as political propagandists who could not publish anything that was not in accordance with state policy. With the introduction of self-management, the press was given the task of “criticism” and “self-criticism” (Jevtović 2003, 77), and the party was given the opportunity to control the work of the media according to a hierarchical system (from interfering with program content to influencing personnel policy). It is concluded that since the creation of the Serbian media system, there has been an inextricable connection between social and media changes. The historical and political context of the observed period, considering the different approaches to the regulation of the media system and the ways of exercising power, was full of conflicts of different interests, public confrontations and suppression of media freedoms, while journalism became a propaganda machine, and the press, the official gazette of

political parties. The system built in a such manner is far from today's strategies of media policy deregulation and self-regulation as a substitute for the state media regulation. The insight into the literature, leads to a conclusion that the media policy that governs the media subsystem of society depends on different perceptions, approval, disapproval, unwillingness to change or stubborn adherence to traditional ways of functioning of society regardless of democratic development and radical changes caused by technical and technological innovations in the media, political and economic sphere. The research period that is treated in the paper is characterized by numerous turning points, by political turmoil and various crisis situations in which the country of Serbia found itself, and therefore can be a starting point for further viewing the development of mass media and media policy within the modern media system of Serbia from the end of the 20th and the first decades of the 21st century.

Keywords: media policy, media system, press freedom, pluralism, regulation

* Овај рад је примљен 26. јула 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2022. године.